

БРАЙЛОВИЯТ НОТОПИС – ОСНОВА ЗА ОБУЧЕНИЕТО ПО ПИАНО НА НЕЗРЯЩИТЕ СТУДЕНТИ

Ас. Десислава Бакалова

BRaille NOTEBOOK - BASIS FOR PIANO TRAINING FOR BLIND STUDENTS

Assist. Dessislava Bakalova

***Abstract:** The article interprets the concept of the braille notebook as a basis for piano training for blind students. As a pedagogue and pianist, I encountered in my practice the problem of adapting the teaching of compulsory piano for blind students and found that the problem has not been sufficiently researched and developed by music pedagogues in Bulgaria. This provoked me to write this article as part of my experience.*

***Keywords:** braille notebook, blind students, piano training, compulsory piano, pedagogy.*

Като пианист съм обучавана и запознавана с методиката на обучение на видни български и чуждестранни педагози. Убедена съм, че най-важната цел на клавириното обучение е да подготвя специалисти по пиано, които да са в състояние, съобразно с волята на композитора, да изпълняват правилно и художествено достоверно всяка една негова творба. За постигането на тази цел е необходимо студентът да отговаря на определени условия от физическо, музикално и техническо естество. Именно физическите особености на незрящите студенти и срещите и работата ми с тях представляват предизвикателство, което ме мотивира и провокира желанието ми да напиша тази статия.

Темата за адаптирането на обучението по облигатно пиано за незрящи студенти не е достатъчно изследвана и разработвана от музикалните педагози в България и това представлява проблем, защото липсват достатъчно материали, учебници, ръководства – било то теоретични или практически. В обучението по пиано незрящите, за разлика от зрящите, са изправени пред определени трудности, поради факта, че не могат да четат нотен текст. Това изисква в хода на работа да се търсят и разработват алтернативни модели, които да подпомогнат процеса на обучение и адаптация към целите на учебната програма по облигатно пиано.

Брайловият нотопис, също като Брайловото писмо, представлява код, който позволява нотирането на музиката с помощта на Брайлови клетки.

Наречени са така, защото са създадени от Луи Брайл. Брайловата клетка е широка 2 точки и е висока 3 точки, т.е. точките са подредени в две редици по три.

Примери за Брайлов нотопис:

⠠
⠠
⠠
⠠
⠠
⠠
⠠

C
D
E
F
G
A
B

do
re
mi
fa
so
la
ti

При Брайловия нотопис се използва същата шестпозиционна Брайлова клетка, както в литературната Брайлова азбука. Въпреки това нотописът на Брайл има свои собствени значения и собствен синтаксис и съкращения. Почти всичко, което може да бъде записано на хартиен носител, може да се нотира и чрез Брайлов нотопис. Брайловата нотация обаче е независима и добре развита система със собствени конвенции. Най-голямата колекция от тази нотация се намира в Библиотеката на Конгреса на САЩ (по Петкова, 2020, 6)

Брайловата музика като цяло не е нито по-лесна, нито по-трудна за учене от обикновената печатна музика. Музикантите със зрителни увреждания получават същите предимства, когато се научат да четат Брайлова музика, както зрящите, които се учат да четат обикновено нотно писмо. Незрящите обаче могат да започнат да учат Брайловото нотиране след като вече имат добра подготовка със стандартното Брайлово писмо.

Брайловата музика за начинаещи, както и музиката за начинаещи зрящи е съвсем проста и лесна за изучаване. Музикалните учители, които

Без да навлизаме в подробен анализ на таблицата, от нея е видно, че в нотописа на Брайл могат да се фиксират следните характеристики: височина на тона, трайност, октавова принадлежност, динамика, фразировка, знаци за повторение, паузи, темпо и др. (виж Брайл 1)

Със сигурност изучаването на Брайловия нотопис не е непосилна задача, но когато трябва да се съчетае четенето на Брайловия нотен текст едновременно със свирене на пианото, става ясно откъде произлизат трудностите. Ако за един зрящ музикант четенето и свиренето едновременно е процес, който подлежи на усъвършенстване, то при незрящия не е така. Причините са две основни (виж Брайл 2):

- Брайловият код се чете едновременно с двете ръце, запомня се и чак след това може да се изсвири;

- Многогласната фактура в Брайлово изложение е разделена по вертикал, т.е. всеки неин елемент е написан отделно. Изписването на двете ръце не е една под друга като в обикновеното нотно писмо, а е последователно и събирането и организацията по време става в представата на незрящия (виж Брайл 3).

Това са две съществени несъвършенства на нотописа на Брайл, които правят литературата за пиано и др. многогласни инструменти, трудно постижима.

Друга пречка за изучаването и овладяването на Брайловия нотопис е свързана с осезанието. То е първото сетиво, което се развива у човек и през целия му живот е един от основните начини за възприемане на света. Интересен факт е това, че осезанието се подобрява с намаляването размера на пръстите. Това пък обяснява по-добре защо осезанието при жените е по-добре развито. Разстоянието между порите при хората с по-малки пръсти е също по-малко (по Алексиева, 2019).

Естествено, че при липсата на зрение, осезанието е много важен източник на информация за незрящите. Според много изследвания то е значително по-развито при невиждащите. Съществуват две хипотези за това как се подобрява осезанието при незрящите. Едната е хипотезата за тактилния опит, според която изострянето на осезанието се дължи на това, че хората с проблемно зрение разчитат на него. Другата хипотеза предполага, че самата липса на зрение води до изостряне на осезанието. Изследователите на двете хипотези се изказват в полза на първата, но само когато става въпрос за рецепторите на осезанието при пръстите на ръцете, а не при другите части на тялото. Осезанието е много важен метод за четене и писмено общуване за незрящите (по Алексиева, 2019)

Интерес представляват и проучванията на зрението и обонянието при незрящите, според които става ясно, че различните зони в мозъка не са специализирани за преработването на информация, идваща от определено сетиво. Според метамодалната теория на мозъчните функции регионите в

мозъка се дефинират от вида информация, а не от канала по-който информацията достига до мозъка.

Недостатъчното развитие на осезанието е причина някои незрящи да не могат да овладеят Брайл. Това важи особено за частично незрящите или за хора, които загубват зрението си в по-късен етап от живота. Една от причините е, че пръстите на тези хора не са достатъчно чувствителни да усетят сравнително дребните Брайлови точки. Разликата между две точки в Брайловия код е 2.2 мм. Проблеми със сетивността на пръстите имат и незрящите, страдащи от диабет, защото според изследване се демонстрира, че средната дистанция, на която две точки започват да се усещат като две (а не като една) е 1.6мм при хората без диабет. А при незрящи с диабет тя е 2.5мм. Изследването е проведено през 1969 г. (по Алексиева, 2019)

Първоначалното нотно ограмотяване при незрящите е добре да започне от ранна детска възраст, както при зрящите. Най-добре е паралелно с Брайловото писмо да се учи и нотопис, но тук възниква съществен проблем. Липсват достатъчно теоретични и практически материали. Големият обем на Брайловите партитури също създава трудности особено при връщането назад в текста за уточняване на някои фрагменти. Процесът става много дълъг и трудоемък.

В публикация, озаглавена „Специфика на преподаване на „специално пиано“ на незрящи, обучаващи се във ВУЗ“ двамата автори Антонова и Калицкий анализират нотното писмо на Брайл, като посочват: „Релефно-шочковият шрифт позволява да се чете музикалният текст изключително постепенно, разчленен на достатъчно кратки по време хоризонтални отрязъци“¹. В Брайловото нотно писмо многогласната фактура на произведението не е изложена по вертикал. Това налага четенето на всеки един глас поотделно. Незрящият не може да добие представа за съвпадането на гласовете по време. Авторите добавят също: „По такъв начин дадените фрагментарно-мозаечни структури могат да се съединят в един фактурен образ само във въображението на незрящия пианист, изучаващ текста“². Тези особености на Брайловия нотопис предполагат изключително концентриране на вниманието на незрящия музикант при четене на нотния текст, а това не му позволява да се съсредоточи върху художествената страна на музикалната тъкан. Според същите автори свиренето по слух е непрофесионално и по тази причина единственото решение е брайловият нотопис (по Антонова, Калицкий, 2016, 13).

В „Адаптивни технологии на слепи студенти по задължително пиано“ преподавателят по пиано от Шуменския университет Жанета Д. Кацарова прави паралел между нотното писмо за зрящи и Брайловия нотопис: „Използването на нотни записи – плоскопечатни или релефни

¹ Антонова, П., Калицкий, В. (2016). За спецификата на преподаване на специално пиано на незрящи, обучаващи се във ВУЗ. Музгиз, 1/13/2016

² Антонова, П., Калицкий, В. (2016). За спецификата на преподаване на специално пиано на незрящи, обучаващи се във ВУЗ. Музгиз, 1/13/2016

служи, за да може да се овеществяват и материализират абстрактните понятия³. При обикновеното нотно писмо музикантът добива визуална представа за височината и трайността на тона, за посоката на движение на мелодичната линия – нагоре или надолу. Визуализира се също представата за скокове в пространството на клавиатурата, но несъмнено най-ценното за изпълнителя е че лявата и дясната ръка са изписани една под друга и това дава възможност за организацията им по време на всяка нота от партитурата.

Кацарова посочва, че „в Брайловия нотопис няма елементи, които да подпомагат пространствената ориентация“⁴. Поради липсата на тези елементи в Брайловото нотно писмо се налага организирането и събирането на двете ръце по време да се случва само в представата на незрящия пианист. За незрящите студенти, изучаващи музика в университетите в България, е задължително владееенето на Брайл и нотопис. Но част от тях владеят добре само писмеността, а нотописът не е на достатъчно добро ниво поради ред причини: в специалните или средните училища, в които са завършили, обучението не е било паралелно и в двете писмености; нотописът е доста по-сложен на практика; липсва достатъчно Брайлова нотна литература, съобразена с програмата на обучение в различните университети.

Тези особености на Брайловия нотопис и неговото приложение, както и фактът, че аз като преподавател по пиано не владея Брайлово писмо, водят до търсенето и използването на друга технология, която да подпомогне изучаването на нотния текст при свирене. Така естествено в процеса на работа се включва индивидуалният аудио-запис, който обаче не е просто свирене по слух, а диктуване и записване на нотния текст наред с цялата информация, която се намира на хартиения носител.

Един подробен аудио-запис може да бъде полезен за незрящия студент и след време, когато му потрябва да възстанови сам дадено произведение. А ако записът е направен коректно, с достатъчно количество информация, би могъл да се използва и от други незрящи музиканти.

Въпреки това, използването на Брайловия нотопис не бива да се пренебрегва. Незрящите студенти трябва да го използват например, когато трябва да прочетат едноглас или пеят в хор и трябва да разучат определен глас от хоровата партитура. Без владееенето на Брайловото нотно писмо не може да се говори за професионална музикална подготовка. За съжаление обаче в България достъпът до Брайлова литература е много ограничен, за разлика от специализираните колежи в Русия и навсякъде по света. Библиотеки в Европа, в които може да се намери такава литература, има

³ Кацарова, Ж. Д. (2017). Адаптивни технологии при обучението на слепи студенти по „Задължително пиано“. Шумен: университетско издателство ШУ „Епископ Константин Преславски“

⁴ Кацарова, Ж. Д. (2017). Адаптивни технологии при обучението на слепи студенти по „Задължително пиано“. Шумен: университетско издателство ШУ „Епископ Константин Преславски“

например в Москва, Санкт Петербург, Лайпциг, Прага, Париж, Лондон. Но пък от друга страна стои проблемът, че там липсват произведения от български автори, отпечатани на Брайл (по Кацарова, 2017, 67)

Освен всички изброени дотук несъвършенства на Брайловата нотна система, в часовете по пиано преподавателят, както и студентите, не разполагат с необходимото време (то обикновено е крайно недостатъчно) да усвоят определения обем от материал, еднакъв с този на зрящите студенти. И особено днес, в условията на дистанционно обучение, ако зрящите студенти могат да се справят самостоятелно с поставените им задачи, то за незрящите това е практически немислимо.

Когато се запознава с клавиатурата на пианото, незрящият няма визуална представа за „черни“ и „бели“ клавиши. В съзнанието му, по-скоро, става дума за по-ниско или по-високо разположени клавиши, но не в музикалния смисъл, а просто като разположение в пространството. Затова и опознаването на клавиатурата на пианото става посредством допир и за ориентир служи разпределението на черните („по-високо разположените“) клавиши, разпределени на групи от два и три.

Поради зрителните нарушения се забелязват и постановъчни проблеми. Незрящите несъзнателно се вкопчват в клавиатурата и ръцете им влизат по-навътре в клавишите с цел да усещат физически контакт едновременно с белите и черните клавиши. Това води до стягане и ограничаване на възможността за движение. Липсва плавност и гъвкавост, което пък води до затруднения, дори и при най-малки скокове.

За да бъде ефективен в работата си с незрящи студенти, преподавателят по задължително пиано трябва да подходи с много търпение и разбиране към техните особености. От друга страна, трябва още от самото начало на занятията да започне да подготвя незрящия студент не само клавирно, но и да съумее да го въведе в началните знания и умения по солфеж, елементарна теория на музиката, хармония, полифония и постепенно във всички други музикални дисциплини, които му предстои да изучава. Това е особено важно, когато студентът е начинаещ.

Работата на клавирния педагог с незрящи е изключително отговорна, но взаимното удовлетворение от първите стъпки и последващите постижения са много мотивиращи и вдъхновяващи както за обучаваните, така и за обучаващия.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Антонова, П., Калицкий, В. (2016). За спецификата на преподаване на специално пиано на незрящи, обучаващи се във ВУЗ. Музгиз , 1/13/2016.

2. Кацарова, Ж. Д. (2017). Адаптивни технологии при обучението на слепи студенти по „Задължително пиано“. Шумен: университетско издателство ШУ „Епископ Константин Преславски“
3. Алексиева, А. (2019). В: www.seeinginthedark.eu
4. Брайл 1, National Braille Press В:
<https://www.nbp.org/ic/nbp/about/aboutbraille/whoislouis.html>
5. Брайл 2, National Braille Press В:
<https://www.nbp.org/ic/nbp/about/aboutbraille/whoislouis.html>
6. Брайл 3, National Braille Press В:
<https://www.nbp.org/ic/nbp/about/autobrace/whoislouis.html>
7. Петкова, М. (2020). Брайловото писмо в света на новите технологии. 06, 2020. В: www.zari-bg.net

Адрес за кореспонденция

ас. Десислава Костадинова Бакалова

СУ „Св. Климент Охридски“

Факултет по науки за образованието и изкуствата

Катедра „Музика“

бул. „Шипченски проход“ 69А

София – пк1574

тел.: +359 879969069

e-mail: dessbakalova@gmail.com